

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК: 342.25.046(436:477.83/.86)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.1>

СУД І СУДОЧИНСТВО В СЕЛАХ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Вишневський Б.,
*аспірант кафедри історії держави, права
та політико-правових вчень
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
ORCID: 0009-0004-3251-6404
e-mail: Bohdan.vyshnevskiy@lnu.edu.ua*

Вишневський Б.С. Суд і судочинство в селах Галичини (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).

Стаття присвячена аналізу функціонування судової системи та особливостей судочинства в сільських громадах Галичини в період з кінця XVIII – до першої половини XIX ст. Досліджено розвиток правових інститутів після приєднання Галичини до Габсбурзької монархії, зокрема впровадження австрійської судової системи, яка замінила традиційні форми сільського судочинства. Основну увагу приділено змінам у структурі судів, компетенції суддів, процесу розгляду справ та участі селян у судових процесах. Характеризуються також впливи політичних, соціальних та економічних чинників на судові процедури та рішення судів. Особливо увага акцентується на ролі селянського самоврядування та його інтеграції в нових правових нормах. Висвітлено важливий внесок у розуміння еволюції судочинства в сільській місцевості Галичини, що сприятиме глибшому усвідомленню процесів правової модернізації в Австрійській імперії. Описано вплив австрійської адміністрації на судову систему, зокрема низку реформ, скерованих на уніфікацію судочинства та впровадження австрійського права. Це призвело до значних змін у структурі судів, їхньої компетенції та процедур їх реалізації на практиці, оскільки селяни Галичини мали свої традиційні правові звичаї та норми, які часто суперечили австрійському законодавству. Інтеграційні процеси, пов'язані з впровадженням нової системи правосуддя суттєво вплинули на самотню правову культуру селян, тому що сільські суди мали специфічні особливості у порівнянні з міськими та окружними судами. Проаналізовано законодавчі акти та реформи, впроваджені австрійською владою у сфері судочинства, їх роль і вплив на судову практику. Виявлено специфічні риси судів і судочинство в селах Галичини досліджуваного періоду. Важливість дослідження цієї проблеми полягає в розумінні еволюції правових норм, судової практики та їх впливу на життя сільського населення. Дослідження задекларованої проблеми дозволяє краще зрозуміти правові та соціальні процеси, що відбувалися в цій частині Європи у зазначений період. Це не лише доповнює загальну картину історії права, але й допомагає виявити корені сучасних правових традицій та проблем.

Ключові слова: Австрійська імперія, судова система, судова практика, реформи, законодавчі акти.

Vyshnevskiy B.S. The court and judicial proceedings in the villages of Galychyna (between the end of the XVIIIth and the first half of the XIXth century)

The article is dedicated to the analysis of the functioning of the judicial system and the peculiarities of the judicial proceedings in the rural communities of Galicia between the end of the XVIIIth century

and the first half of the XIXth century. The development of legal institutions following the annexation of Galicia to the Habsburg Monarchy is examined, particularly the introduction of the Austrian judicial system, which replaced traditional forms of rural adjudication. The primary focus is on the changes in the structure of courts, the jurisdiction of judges, the process of case hearings, and the participation of peasants in judicial proceedings.

The article also characterizes the influences of political, social as well economic factors on judicial procedures and decisions. Special attention is given to the role of peasant self-governance and its integration into new legal norms. The article highlights a significant contribution to understanding the evolution of judicial proceedings in the rural areas of Galicia, which will foster a deeper comprehension of the processes of legal modernization in the Austrian Empire. It describes the impact of the Austrian administration on the judicial system, including a series of reforms aimed at unifying judicial proceedings and implementing Austrian law. This led to significant changes in the structure of the courts, their jurisdiction, and the procedures for implementing their decisions, as the peasants of Galicia had their own traditional legal customs and norms, which often conflicted with Austrian legislation.

The integration processes associated with the introduction of the new justice system substantially affected the unique legal culture of the peasants, as rural courts had specific characteristics compared to urban and district courts. The article analyzes legislative acts and reforms introduced by the Austrian authorities in the field of judicial proceedings, their role, and their impact on judicial practice. It identifies the specific features of courts and judicial proceedings in the villages of Galicia during the period under study.

The importance of researching this issue lies in understanding the evolution of legal norms, judicial practice, and their impact on the lives of the rural population. The study of the declared problem allows for a better understanding of the legal and social processes that took place in this part of Europe during the specified period. This not only supplements the general picture of the history of law but also helps to identify the roots of contemporary legal traditions and issues.

Key words: the Austrian Empire, judicial system, judicial practice, reforms, legislative acts.

Постановка проблеми. Історія судочинства в селах Галичини кінця XVIII – першої половини XIX ст. є складною і багатогранною темою, що охоплює різні аспекти правових та соціальних відносин. У цей період Галичина знаходилася під владою Австрійської імперії, що призвело до суттєвих змін в адміністративній та судовій системах. Проблематика суду і судочинства в селах Галичини кінця XVIII – першої половини XIX ст. є складною та багатогранною темою, яка охоплює як соціально-економічні, так і політико-правові аспекти.

У цей період Галичина після першого поділу Речі Посполитої у 1772 р. перейшла під австрійське панування, що спричинило значні зміни у правовій системі та судочинстві. Австрійська адміністрація впроваджувала нові закони та судові процедури, які часто були незрозумілими для місцевого населення, звиклого до польської правової традиції. Зокрема, введено новий кримінальний та цивільний кодекс, що значно відрізнялися від попередніх правових норм. Офіційною мовою судочинства стала німецька, що створювало додаткові труднощі для селянства, яке не володіло нею. Варто зауважити, що значна частина селян була малозабезпеченою і не мала доступу до кваліфікованих адвокатів. Зазвичай, суди часто розташовувалися в містах, що створювало логістичні проблеми для селян, які мали долати значні відстані для участі в судових процесах. Існувала проблема корупції серед суддів та інших судових службовців, що негативно впливало на справедливість рішень. Місцеві землевласники мали значний вплив на судочинство і часто використовували свою владу для власних цілей. Тим не менше, наприкінці XVIII ст., зокрема після реформ Йосифа II, відбулася модернізація судової системи, що зробила її більш доступною для селянства. Запровадження місцевих судів мало на меті покращити доступ до правосуддя для селян, однак ці зміни часто зустрічали опір з боку місцевої адміністрації.

Стан опрацювання цієї проблематики. Частково ті чи інші аспекти досліджуваної проблематики вивчалася В. Кульчицьким [1], О. Кондратюком [2, с. 24–31], І. Усенком [3], М. Бедрієм [4], І. Ковальчуком [5, с. 203–208; 6], П. Едером [7, с. 33–39], Б. Тищиком [8], М. Дзіковським [9, с. 60–64; 10, с. 36–43; 11, с. 26–31; 12, с. 22–27] та іншими авторами.

Метою дослідження є аналіз та оцінка розвитку судової системи та судочинства в селах Галичини в період кінця XVIII – першої половини XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Галичина, як частина Австрійської імперії з 1772 р., пережила значні трансформації в правовій системі та судочинстві. Ці зміни вплинули на різноманітні аспекти життя селян, яке було основною соціальною групою в регіоні. Після включення Галичини до складу Австрійської імперії, введено нову правову систему, що базувалася на австрійському законодавстві. Ці зміни передбачали введення нового кримінального та цивільного кодексів, що суттєво вирізнялися від польських правових традицій, до яких звикли місцеві жителі. У кінці XVIII ст. австрійський імператор Йосиф II провів серію реформ, скерованих на централізацію та модернізацію адміністрації і судової системи, створивши нові судові інстанції. Однак формування австрійської судової влади в українських регіонах, які стали частиною держави, що пройшла шлях від конгломерату земель, об'єднаних персональною унією, до централізованої країни з єдиним законодавством і єдиною організацією державної влади [13, с. 58].

Включення Галичини до складу імперії Габсбургів співпало з етапом реформування австрійського законодавства у сфері судочинства. У цей період відбувався поступовий перехід до більш ліберальних, а в деяких випадках навіть демократичних положень, які визнавали цінність людського життя в дусі Просвітництва. Ці зміни відбувалися під впливом як європейських правових тенденцій, так і намагань австрійської влади створити ефективний механізм абсолютистської держави [5, с. 98].

З кінця XVIII – до середини XIX ст. в Галичині відбувалися поступові зміни у сфері судочинства. Однак ще деякий час продовжували діяти польські суди. Поступово австрійська влада запроваджувала свої суди і судочинство, тим самим поширюючи на ці території загальнодержавні стандарти. Це включало створення нових судових установ, зміну законодавства та підготовку кадрів відповідно до австрійських вимог [6, с. 203]. У Австрії формувалася певна єдність законів щодо судового процесу. До цього часу правовий розвиток, хоч і базувався на спільних принципах, все ж в окремих землях вирізнявся, що негативно впливало на проведення судових процесів у Галичині. В Австрії існувала суперечність між сільським і міським правом. Спроби розв'язання цієї проблеми на рівні окремих територій випередили ухвали монарха кодифікувати право на всіх землях і створити єдину процесуальну форму. Внаслідок проведення кодифікаційних робіт прийнято загальний судовий порядок, затверджений Йосифом II 1 травня 1781 р. Основу австрійського цивільно-процесуального права становив принцип закону. Зокрема, § 437 Загального порядку судочинства зобов'язував суддю дотримуватися тексту закону, забороняв будь-які відхилення від нього [14, р. 573].

Судова система Речі Посполитої в Галичині ліквідована в 1783 р. [1, с. 237]. Судові функції в Австрійській імперії визнавалися виключною прерогативою держави. Це означало, що судова система була централізованою. Селян було захищено від сеньйоральної сваволі, що обмежувало їхні права та владу феодалів. На усій території держави створювалася єдина система судових органів, впроваджувалася єдина німецька мова для судових процесів. Це сприяло створенню однакових умов для всіх громадян і забезпечувало єдність і законність у судочинстві. Суди були повністю відокремлені від адміністрації, що гарантувало незалежність судової влади. Кримінальне судочинство чітко відокремлювалося від цивільного, що сприяло забезпеченню справедливості та правопорядку в обох сферах [3, с. 266].

З 1784 р. кожне село мало одного вйта і присяжних, кількість яких залежала від розмірів села і коливалася від 2 до 12 осіб. Вйта обирав поміщик серед кандидатів, представлених територіальною громадою. Присяжних громада обирала самостійно, без участі поміщика. Ці посадові особи місцевого самоврядування обиралися на три роки з можливістю бути переобраними [15, с. 78–79]. У Галичині копні суди, зазвичай, називали «зборами». Цей термін використовувався навіть в актах, написаних латинською мовою [16, арк. 132 зв.].

Австрійське законодавство відзначалося тим, що створена законом чітка правова основа не мала порушуватися застосуванням звичаєвого права [2, с. 27]. Однак серед судових органів, що діяли у Галичині в досліджуваній період, копні суди активно застосовували норми українського звичаєвого права. Через інститут копного суду реалізовувалися ці норми і забезпечувалася їх юридична дія. Копне судочинство використовувало як матеріальні, так і процесуальні норми звичаєвого права [4, с. 74]. Копне судочинство, яке виникло та розвивалося на основі звичаєвого права, суттєво вплинуло на формування юридичних традицій у Галичині. Незважаючи на те, що копні судді були простими і здебільшого сформовані неграмотними селянами, вони демонстру-

вали значний обсяг знань, юридичної логіки, життєвої мудрості, кмітливості, об'єктивності та милосердя при ухваленні рішень [4, с. 209-210].

Однією з ознак копного суду було те, що він виконував роль слідчого, судового і виконавчого органу одночасно. У Галичині не було сформовано чіткої і ефективної системи державних правоохоронних органів, тому більшість злочинів розслідувалися територіальними громадами у формі копного судочинства. Це означало, що саме місцеві громади здійснювали розслідування злочинів, приймали рішення щодо винних і накладали покарання. Присутність значної кількості осіб на засіданнях копних судів забезпечувала публічність та об'єктивність судового процесу, оскільки вирішення правових питань відбувалося перед громадськістю. Участь у них державних чиновників гарантувала взаємодію з органами державної влади, що сприяло забезпеченню дотримання законності та здійсненню контролю з боку центральної влади [4, с. 158, 188].

У селах Галичини функціонували домініальні суди, які здійснювали юстицію на територіях феодалних володінь. Проте, вони були під постійним контролем держави, який поступово зростав. Якщо власник домінії не володів достатньою кваліфікацією для ведення судових справ, він мав делегувати цю функцію юстиціарію або іншому чиновнику. На підставі циркуляру галицького губернатора від 12 квітня 1787 р., домініальні суди мали компетенцію у господарських, кримінальних і політичних справах. Між домініями та судами встановлювалася залежність, при цьому останні підлягали нагляду перших. Домінії могли делегувати вирішення суперечок судам, але в той же час залишали за собою право впливу на їх рішення [3, с. 268].

Незважаючи на те, що сільським громадам було формально надано право на самоврядування, на практиці його не існувало. Фактично адміністративну і судову владу над громадами продовжували володіти домініальні адміністрації. Основною компетенцією цих адміністрацій було забезпечення порядку, виконання повинностей підданими, оголошення розпоряджень влади та розв'язання справ, пов'язаних з обліком населення, рекрутськими наборами, розподілом і збором податків тощо. Загалом, домінії виступали як єдність власності і влади, охоплюючи відповідні територіальні комплекси, які не обов'язково були замкнутими. Ці комплекси включали в себе маєтки та села, пов'язані єдністю власності та влади поміщика. Така система підтримувала централізований контроль і зберігала владу в руках домініальних адміністрацій, не дозволяючи повноцінного розвитку сільського самоврядування [17, с. 200-201].

Керівником домінії, зазвичай, був власник сіл, який мав владу на конкретній території. Ця особа особисто здійснювала управлінські функції, включаючи вирішення спорів, встановлення порядку, а також контроль над діяльністю мешканців. Однак великі домінії могли бути настільки обширними, що керівникові важко було впоратися з усіма аспектами управління без допомоги. Тому часто йому допомагали призначені ним службовці, які виконували різноманітні функції – від збору податків – до регулювання спірних питань. Ці службовці призначалися на різні посади в залежності від потреб адміністрування домінії, могли мати різний рівень автономії у вирішенні питань. Така система дозволяла керівнику домінії ефективніше керувати територією, а також забезпечувала йому підтримку та допомогу в управлінні [18, с. 349-350].

Окружна влада вимагала, щоб особи, які виконували управлінські функції в домініях, були кваліфікованими та професійно підготовленими працівниками. Система розпорядження домініальною владою у селах передбачала, що сільські війти виконували розпорядчі функції, а їх помічники були присяжними. Окрім цього, виконавчим органом поміщика був мандатор, відповідальний за суспільно-політичну ситуацію у домінії. У 1781 р. в Галичині запроваджено згадувану посаду. Формально він мав статус державного чиновника з повноваженнями, наданими окружною владою, проте фактично виступав в ролі службовця домінії. Мандатора затверджували на посаду старости і зобов'язували виконувати накази окружної влади, хоча заробітну плату йому виплачував поміщик. Така система забезпечувала вищий рівень управління в домініях та забезпечувала контроль з боку окружної влади, але водночас підтримувала залежність мандатора від поміщика. Для отримання посади мандатора кандидат проходив тривалий шлях кваліфікації, що передбачав рівень освіти, необхідний для читання, письма та арифметики. Після завершення освіти, кандидат мав також скласти іспит на професійну придатність в окружному управлінні. Складання екзамену мало на меті перевірити знання кандидата з різних аспектів управління та адміністрування, його здатність аналізувати ситуації, приймати рішення та взаємодіяти з громадою. Проїшовши цей шлях, кандидат міг подати заяву на посаду мандатора. Успішне складання екзамену та відповідна кваліфікація гарантували йому можливість отримати цю посаду і розпочати виконання

обов'язків, пов'язаних із керуванням домінією. Така система підбору кандидатів забезпечувала вищий рівень професійної компетентності серед мандаторів та сприяла ефективному управлінню територіями поміщицьких доміній [19, s. 266].

На початку XIX ст. вимоги до кандидатів на посаду мандатора підвищили, оскільки суспільні умови й вимоги до управління змінювалися. Наявність свідоцтва про освіту і складання спеціального іспиту, для підтвердження необхідної кваліфікації, стали обов'язковими. Проте ця вимога стала нереальною для багатьох потенційних кандидатів, зважаючи на високий рівень вимог. Це призвело до її скасування через декілька років. Повноваження мандатора були різноманітні та універсальні, оскільки він виступав як представник домініальної влади на її території. Він збирав податки, встановлював різноманітні повинності, здійснював мобілізацію рекрутів для військових потреб, виконував поліцейські функції з підтримання громадського порядку. Крім того, мандатор мав право судити у першій інстанції і застосовувати тілесні покарання та інші види покарань у відповідності до законодавства того часу. Такі широкі повноваження надавали мандаторові значний вплив на життя та діяльність громадян, створюючи потенційні можливості для зловживань владою [19, s. 266].

Дідич (поміщик), як безпосередній керівник мандатора, мав відстежувати його діяльність, але не мав права безпосередньо втручатися у неї. Це означало, що він контролював виконання мандатором своїх обов'язків і відповідав за його дії перед вищою владою, але не міг наказувати або змінювати рішення мандатора без спеціального дозволу. Проте, якщо мандатор проявляв службову недбалість або порушував закони, домініям надавалося право втрутитися у вирішення проблеми для попередження відповідальності підлеглого службовця та усунення безладу. Згідно з губернським циркуляром від 12 квітня 1787 р., у таких випадках домінії мали право інформувати про це окружну владу. У складних ситуаціях, коли вирішення проблеми виявлялося занадто складним на місці, справу передавали до крайового суду. Це свідчило про важливість забезпечення правопорядку та ефективного управління на території доміній, а також про потребу в системі, яка могла б ефективно вирішувати конфлікти та суперечності [17, с. 217].

Насправді мандатор у домінії володів беззаперечними правами. Скарги на його дії майже ніколи не призводили до очікуваних результатів і, зазвичай, викликали проблеми для особи, яка її подавала. Мандатори набули поганої репутації в суспільстві через те, що часто на цю посаду призначали осіб із сумнівною мораллю, які використовували свою владу для особистих зловживань. Це створювало серйозні проблеми у сфері управління та правопорядку на території доміній. На підставі урядового розпорядження від 26 травня 1835 р., на вказані посади мали призначатися виключно особи з бездоганною репутацією. Це була спроба врегулювати ситуацію та запобігти зловживанням владою з боку мандаторів. Однак, навіть з такими обмеженнями, вибір кандидатів на посаду мандатора залишався під впливом поміщиків та інших впливових осіб, що часто призводило до призначення не найкращих кандидатів. Такі дії спричиняли подальше погіршення стосунків між селянами та мандаторами, підривали довіру громади до влади. Покращення ситуації вимагало не лише правових регуляцій, але й системних змін в органах управління [20, р. 46–49].

До цієї системи також входили державні селяни, які підпорядковувалися камеральному мандатору, якого призначав уряд. Їхні обов'язки та відповідальність пов'язувалися зі специфічними аспектами управління та фінансовою діяльністю, що стосувалися селян. Вони виконували різні функції, такі, як-от: збирання податків, контроль за виконанням законів та розпоряджень влади, а також реалізація владних рішень на місцевому рівні. Сільські війти, які також були частиною цієї системи, були відповідальні за виконання розпоряджень домініальної влади у селах. Вони відігравали ключову роль у підтримці порядку та забезпеченні виконання владних рішень на місцевому рівні. Присяжні, у свою чергу, допомагали війтам у виконанні їх обов'язків та можливо виконували функції розгляду невеликих справ на місцевому рівні. Така система розподілу влади у селах визначалася централізованістю та контролем. Цей підхід дозволяв забезпечити порядок та ефективне управління на місцевому рівні, але одночасно міг призводити до віддаленості та втрати автономії населенням сільських районів [17, с. 201].

У 1846 р. австрійський уряд спробував реформувати інститут мандаторів, спрямовуючи зусилля на зміцнення їхньої залежності від доміній і встановлення суворішого контролю за діяльністю з боку окружного управління. Ця спроба спрямовувалася на покращення ефективності управління на місцевому рівні та запобігання можливим зловживанням владою з боку мандаторів. У Галичині

посада мандатора ліквідована у 1856 р. Це рішення прийняте в рамках широкого процесу реформ та модернізації. Ліквідація посади мандатора пов'язана зі створенням більш ефективної системи управління, яка б відповідала потребам суспільства та сприяла розвитку регіону [21, с. 21].

Висновки. Вивчення судової системи та судочинства в селах Галичини кінця XVIII – першої половини XIX ст. є важливим для розуміння історичного розвитку права та суспільства в цьому регіоні. Особливостей аналізу впливу правових реформ на життя пересічних селян, інтеграції їх традиційних правових норм в офіційну систему правосуддя. Проблематика суду і судочинства в селах Галичини досліджуваного періоду відображала складність процесу переходу від однієї правової системи до іншої, враховуючи соціально-економічні умови, культурні та мовні бар'єри, а також проблеми зловживань владою. Незважаючи на спроби реформ, ефективність і справедливість судової системи залишалися проблематичними для більшості селян Галичини. Незважаючи на спроби австрійської адміністрації модернізувати судову систему, вона залишалася малодоступною та нерідко несправедливою для більшості сільських мешканців Галичини кінця XVIII – першої половини XIX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кульчицький В.С. Історія держави і права України. К.: Ін Юре, 2008. 622 с.
2. Кондратюк О.В. Правове регулювання судочинства в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2009. Випуск 2. С. 24–31.
3. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за редакцією І.Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 506 с.
4. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.
5. Ковальчук І.В. Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.): дис...д. філос. спец. 081 «Право». Львів, 2021. 260 с.
6. Ковальчук І. Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918). Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 203–208.
7. Едер П.Т. Порядок та особливості розгляду кримінальних справ Вищим крайовим судом у Львові (1855–1918 рр.). Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 2(2). С. 33–39.
8. Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Академічний курс. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ: Ін Юре, 2015. 808 с.
9. Дзіковський М. Судова система Австрії за Конституцією 1867 року. Часопис Київського університету права. Київ. 2020. Вип. 2020/3. С. 60–64.
10. Дзіковський М. Утворення та функціонування державного Трибуналу Австрії (1867–1918). Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. Львів. 2021. Вип. 73. С. 36–43.
11. Дзіковський М. Утворення, структура та юрисдикція Адміністративного Трибуналу Австрії (1875–1918). Visegrad journal on human rights. 2022. Вип. 2022/2. С. 26–31.
12. Дзіковський М. Структура і склад Адміністративного Трибуналу Австрії (1875–1918 рр.). Часопис Київського університету права. Київ. 2022. Вип. 2022/1. С. 22–27.
13. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / [Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М.]; за заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: Літопис, 2016. 408 с.
14. Die Habsburger Monarchie 1848–1918. Wien, 1975. Bd. 2. 791 s.
15. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji (1772–1848). Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1971. S. 78-79.
16. Донесення 1598–1600 рр. / Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 5 («Галицький гродський суд»). Оп. 1. Спр. 107. Арк. 132 зв.
17. Никифорак М.В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–191 рр.). Чернівці: Рута, 2004. 384 с.
18. Kropatshek J. Kommentar des Buches für Kreisämter als Vermegrtter Leifaden zur Landes und Kreisbereisung oder gemein-nutziges Handbuch. Wien, 1799. T. 2. 495 p.

19. Słomka J. Pamiętniki włościana. Od pańszczyzny do dni dzisiejszych. Kraków, 1912. 570 s.
20. Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien. Lemberg, 1836. 142 p.
21. Кульчицький В. Утворення коронного краю Галичина в складі Австрії. Проблеми правознавства. 1969. Випуск 13. С. 14–21.